

kard. Péter Erdő

Władza Biskupa Rzymu Ujęcie historyczno-prawne

W tej konferencji postaram się ukazać systematyczną panoramę, zamiast prezentować rezultaty szczegółowych poszukiwań. Z pewnością nie jest możliwe przedstawienie nawet syntezy szerokiego tematu prymatu papieża w czasie kilkunastu minut. Spróbuję raczej podjąć się rozpoznania przejawiania się tej prawdy teologicznej w obowiązującym prawie Kościoła katolickiego, ze szczególnym uwzględnieniem *Kodeksu prawa kanonicznego* [dalej: KPK]. Nie będzie możliwe pominięcie odniesień do innych norm powszechnych prawa kanonicznego, a więc również do wspólnego prawa katolickich Kościołów wschodnich. Nasza myśl będzie jednak skierowana w sposób wyraźny lub domyślny także w stronę innych możliwości praktycznego sprawowania prymatu, które nie są przewidziane przez obowiązujące prawo, jednak ich poszukiwanie było i jest pragnieniem samych Biskupów Rzymskich naszej epoki.

1. Zasada prymatu i jej sformułowanie techniczne w prawie kanonicznym (kan. 331 KPK w świetle swoich źródeł)

Według definicji Józefa Ratzingera, ówczesnego profesora, opublikowanej w 1963 roku w ósmym tomie *Lexikon für Theologie und Kirche* „przez słowo *prymat* teologia wskazuje na ten urząd w strukturze ustroju kościelnego, który przynależy papieżowi jako następcy Piotra. Jednocześnie urząd ten bazuje na tradycji apostołskiej, a w ostatecznej analizie na postanowieniu pochodzą-

cym od Pana, jego historyczna forma i jego poznanie od zawsze uczestniczą jednakże w historyczności Kościoła, w jego narodzeniu i dojrzwaniu, jak również w jego byciu wystawionym na zagrożenia i pokusy”¹. To specjalne posłannictwo Biskupa Rzymskiego zawiera różne aspekty, między innymi z pewnością honorową precedencję, ale jeszcze więcej, prymat jurysdykcyjny, charyzmat nieomyślności, w specjalny sposób zdefiniowany na Soborze Watykańskim I. Co więcej, poza obszarem nieomyślnych deklaracji, należy mieć na uwadze także ten specyficzny dar dany św. Piotrowi, który został sformułowany w Ewangelii Łukasza w następujący sposób: „Ja prosiłem za Tobą, żeby nie ustała Twoja wiara. Ty zaś, nawróciwszy się, utwierdzaj swoich braci” (Łk 22, 32).

W obowiązującym prawie kanonicznym urząd prymatu papieża jest obecny przede wszystkim, choć nie w sposób wyłączny, jako prymat jurysdykcji, lub też, według terminologii kodeksu z roku 1983, jako prymat władzy rządzenia (kan. 129 § 1 KPK).

Nawet jeżeli pojęcie prymatu nie zostało wyraźnie wymienione w opisie kanonicznym urzędu papieża, który znajduje się w KPK (kan. 331–333; por. kan. 43–45 *Kodeksu kanonów Kościołów wschodnich* [dalej: KKKW]), ten sam kodeks z 1983 roku trzy razy używa wyrażenia *pimatus*². W kan. 591, który omawia instytuty życia konsekrowanego, jest powiedziane, że „Papież, na mocy swojego prymatu obejmującego cały Kościół, może wyjmować instytuty życia konsekrowanego spod kierownictwa ordynariuszy miejsca i poddawać je tylko sobie lub innej władzy kościelnej”. W tym kontekście prymat oznacza jednak specjalną władzę rządzenia. W kan. 1273 jest wyrażona zasada, zgodnie z którą „Biskup Rzymu, na mocy prymatu rządzenia, jest najwyższym zarządcą i szafarzem wszystkich dóbr kościelnych”. Natomiast w kan. 1417 § 1 stwierdzono, że: „Z racji prymatu Biskupa Rzymskiego wolno każdemu wiernemu swoją sprawę, czy to sporną, czy karną, z trybunału każdego stopnia i w każdym stadium sporu, przenieść do rozpatrzenia Stolicy Świętej lub do niej ją wnieść”. Także w tych przypadkach, słowo „prymat” oznacza specjalny stan dotyczący władzy rządzenia.

Jeśli chodzi o wyraźny opis urzędu papieża, bez używania słowa „prymat”, prawodawca przekazuje doktrynę i dyscyplinę uściślaną przez stulecia. W rze-

¹ J. Ratzinger, *Prymat*, [w:] *Lexikon für Theologie und Kirche*, t. 8, red. J. Höfer, K. Rahner, Freiburg 1963, kol. 761.

² Por. X. Ochoa, *Index verborum ac locutionum Codicis Iuris Canonici*, Roma 1983, s. 345.

czy samej kan. 331 brzmi: „Biskup Kościoła Rzymskiego, w którym trwa urząd udzielony przez Pana samemu Piotrowi, pierwszemu z Apostołów, a który ma być przekazywany jego następcom, jest Głową Kolegium Biskupów, Zastępcą Chrystusa i Pasterzem całego Kościoła tutaj na ziemi. Dlatego, z racji swojego urzędu, posiada on najwyższą, pełną, bezpośrednią i powszechną władzę zwyczajną w Kościele, którą może wykonywać zawsze w sposób nieskrępowany”. Żeby zobaczyć, jak organiczny związek istnieje między tym kanonem a długą tradycją Kościoła doktrynalną i dyscyplinarną, warto rzucić okiem na jego źródła³. W poprzednim kodeksie z 1917 roku cytowanemu kanonowi odpowiada kan. 218. Tamten kanon jednak używa innego języka i zawiera niektóre pojęcia, które nie są wyakcentowane w tej samej formie w obowiązującym prawodawstwie.

W rzeczy samej, w kodeksie pio-benedyktynskim czytamy: „§ 1. Romanus Pontifex, Beati Petri in primatu Successor, habet non solum primatum honoris, sed supremam et plenam potestatem iurisdictionis in universam Ecclesiam tum in rebus quae ad fidem et mores, tum in iis quae ad disciplinam et regimen Ecclesiae per totum orbem diffusae pertinent.

§ 2. Haec potestas est vere episcopalis, ordinaria et immediata tum in omnes et singulas ecclesias, tum in omnes et singulos pastores et fideles, a quavis humana auctoritate independens” (kan. 218 KPK z 1917).

Kanon poprzedniego kodeksu, jak widzimy, już w opisie urzędu papieża używa słowa „prymat”, i jednocześnie mówi o najwyższej i pełnej władzy jurysdykcji, rozróżniając obszar wiary i obyczajów oraz obszar dyscypliny. W bardzo bogatym spisie źródeł tego kanonu kodeksu pio-benedyktynskiego⁴ znajdujemy między innymi teksty papieża Syrycjusza⁵, Innocentego I⁶, Zozyma⁷, Bonifacego I⁸ oraz Gelazjusza.

³ W celu [prześledzenia] spisu tych źródeł od kodeksu pio-benedyktynskiego zob. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Authentice Interpretando, *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli pp. II promulgatus, fontium annotatione et indice analythico-alphabetico auctus*, Città del Vaticano 1989, s. 93.

⁴ Zob. *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus praefatione fontium annotatione et indice analythico-alphabetico ab E.mo Petro Card. Gasparri auctus*, Città del Vaticano 1974, s. 62–63.

⁵ Ep. *Directa ad decessorem*, 10 II 385 = JK 385.

⁶ Ep. *In requirendis Dei rebus*, 27 I 417 = JK 321.

⁷ Ep. *Quamvis Patrum traditio*, 21 III 418 = JK 342.

⁸ Ep. *Retro maioribus tuis*, 11 III 422 = JK 363.

Fragment listu Gelazjusza *Ad Faustum legatum* z 493 roku narodził się w kontekście relacji z cesarzem Konstantynopola i ogólnie z „grekami”⁹. Zostaje w nim potwierdzona najwyższa władza sądowa Rzymskiej Stolicy. Dwa pozostałe fragmenty tego samego papieża z roku 495 powtarzają tę zasadę z jeszcze większą emfazą. Rzymska Stolica może osądzać wszystkich, jej nikt nie osądza. Do Rzymskiej Stolicy można apelować z każdej strony świata, natomiast przeciw wyrokowi tej Stolicy nie jest możliwa apelacja do żadnej innej władzy. Stolica Apostolska może sądzić również bez żadnego wcześniejszego synodu i może zrewidować wyroki synodów¹⁰. Jeśli chodzi o kontekst rozwoju instytucjonalnego pierwszego tysiąclecia i historyczno-prawnego wyartykułowania pierwotnego i teologicznego faktu prymatu, należy zobaczyć bogatą literaturę¹¹. Innym, późniejszym źródłem kanonu jest II Sobór Lioński, a dokładniej wyznanie wiary cesarza Michała Paleologa zawarte w jego liście do papieża Grzegorza X¹². Oprócz powtórzenia tradycyjnej zasady odnoszącej się do władzy sędziowskiej papieża, cesarz uznaje, że Kościół Rzymski „przed wszystkimi pozostałymi jest zobowiązany bronić prawdy wiary” i tak „także rodzące się zagadnienia dotyczące wiary muszą zostać zdefiniowane jej sądem”¹³. Ten sam tekst dodaje także, że Kościołowi Rzymskiemu „podlegają wszystkie Kościoły i ich prałaci jemu oddają cześć i posłuszeństwo”¹⁴. Na Soborze Florenckim nauczanie i dyscyplina prymatu, które określiły sformułownie kodeksu z 1917 roku,

⁹ C.9 q.3 c.16 (a.493) = JK 622 – „*Ego quoque mente*”.

¹⁰ C.9 q.3 c.17–18 (a.495) = JK 664 – „*Valde mirati sumus*”.

¹¹ Por. P. Batiffol, *Cathedra Petri*, Paris 1938; F. X. Seppelt, *Der Aufstieg des Papsttums von den Anfängen bis zum Ausgang des sechsten Jahrhunderts*, München 1954; K. Schatz, *Der päpstliche Primat. Seine Geschichte von den Ursprüngen bis zum Gegenwart*, Würzburg 1990; M. Maccarone, *Apostolicità, episcopato e primato di Pietro. Ricerche e testimonianze dal II al V secolo*, „Lateranum”, n.s. R. 42, 1976, nr 2; *Il primato del vescovo di Roma nel primo millennio*, red. M. Maccarone, Città del Vaticano 1991; J. Orlandis, *El Pontificado Romano en la historia*, Madrid 1996; Y. M. Hillaire, *Histoire de la Papauté. 2000 ans de mission et de tribulations*, Paris 1996; R. Pesch, *Die biblischen Grundlagen des Primats*, Freiburg in Br. 2001.

¹² Sobór Lioński II, Sesja IV, 6 VII 1274, Lettera dell’Imperatore Michele a Papa Gregorio, [w:] DS 861.

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże; trad. it. H. Denzinger, *Enchiridion symbolorum, definitiorum et declarationum de rebus fidei et morum*, ed. bilingue, a cura di P. Hünermann, Bologna 1996, p. 489–491.

a więc także tego obowiązującego, są zebrane w Dekrecie dla greków¹⁵. Używane wyrażenia są uroczyste i w swoim prawnym znaczeniu jeszcze bardziej ogólne niż te ze źródeł dotychczas wymienianych: „Określamy też, że święta Stolica Apostolska i biskup rzymski posiadają prymat nad całym światem, a biskup rzymski jest następcą świętego Piotra, Księcia Apostołów, i prawdziwym zastępcą Chrystusa, głową całego Kościoła oraz ojcem i nauczycielem wszystkich chrześcijan. Jemu w osobie świętego Piotra przekazana została przez Pana naszego Jezusa Chrystusa pełna władza pasterzowania, rządzenia i kierowania Kościołem powszechnym, zgodnie z uchwałami soborów ekumenicznych i świętych kanonów”¹⁶. Po konfliktach z władzą świecką – jak w przypadku Bonifacego VIII¹⁷, albo w przypadku febronianizmu i józefinizmu – lub też z powodu konieczności potwierdzenia doktryny katolickiej atakowanej przez koncyliarystów i reformatorów, prymat jurysdykcji był wyjaśniany bardziej konkretnie i opracowywany bardziej szczegółowo na poziomie instytucjonalnym. Dokumenty odpowiednich papieży epoki nowożytnej są wymienione pośród źródeł kan. 218 kodeksu pio-benedyktyńskiego.

Ten proces osiągnął swój szczyt na Soborze Watykańskim I, gdzie z jednej strony został uroczystie zdefiniowany dogmat nieomyślności papieskiej¹⁸, stanowiący również aspekt głównej rzeczywistości prymatu, ale został także określony z najwyższym autorem doktrynalnym również prymat jurysdykcji papieża¹⁹. Sobór Watykański II z jednej strony zaprezentował w szczególności sposób doktrynę kolegialności biskupiej²⁰, z drugiej strony wyakcentował z całą jasnością nauczanie Soboru Watykańskiego I

¹⁵ Bulla o uni z grekami *Laetentur caeli*, 6 VII 1439.

¹⁶ DS 1307; trad. it. Denzinger – Hünermann, p. 581. [tłum. pol. *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. 3, s. 474 – przyp. tłum.]

¹⁷ Zob. np. Bulla *Unam sanctam*, 18 XI 1302; por. np. J. Miethke, *Unam sanctam*, [w:] *Lexikon für Theologie und Kirche*, red. W. Kasper, Freiburg 1993–2001³, Sonderausgabe 2006, t. 10, kol. 375.

¹⁸ Konst. dogm. *Pastor aeternus*, 18 VII 1870, rozdz. 4, [w:] DS 3074.

¹⁹ Tamże, rozdz. 1–3, [w:] DS 3053–3064.

²⁰ Por. szczególnie U. Betti, *La dottrina sull'episcopato del Concilio Vaticano II. Il capitolo III della Costituzione dogmatica „Lumen gentium”* (Spicilegium Pontificii Athenaei Antoniani 25), Roma 1984; G. Philips, *La Chiesa e il suo mistero. Storia, testo e commento della „Lumen gentium”*, Milano 1975, s. 197–257.

o prymacie²¹. To wyakcentowanie jest dostrzegane przez wielu autorów, szczególnie w *Nota explicativa praevia* konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium*²². W istocie rzeczy – jak mówi Gérard Philips – „jednym z celów tekstu (konstytucji *Lumen gentium*), było zwrócenie uwagi na funkcję i władzę stanu biskupiego, nie tylko po to, żeby umieścić z większą równowagą w lepszym świetle definicje z roku 1870, ale także po to, aby dać biskupom, i chrześcijanom wschodnim gwarancję, że prawa biskupów są całkowicie uznane, i w ten sposób sprzyjać u wszystkich dokładniejszemu zrozumieniu doktryny katolickiej w tej dziedzinie. Skądinąd wyjaśnienia wstępne, szczególne te z *Nota praevia*, miały za cel przełamanie rezerwy pewnej liczby biskupów zachodnich, którzy w tym wszystkim widzieli zagrożenie przeciw prymatowi papieża... Konstytucja szybuje w sposób bardziej nieskępowany w atmosferze *communio*, podczas gdy *Nota praevia* dotyczy bardziej rozważań prawnych. Oba punkty widzenia są godne szacunku, a jeden nie wyklucza drugiego”²³.

Ta zrównoważona doktryna jest przetłumaczona na język prawa zarówno w nowym kodeksie łacińskim²⁴ (przede wszystkim kan. 330–367), jak i w KKKW²⁵ (kan. 42, 49–54), a także w konstytucji apostolskiej *Pastor bonus*²⁶. W bogatej części wstępnej lub teologicznej tej apostolskiej konstytucji Jan Paweł II wyjaśnia, że wraz z reformą Kurii zamierzał także dopilnować, aby „odnowienie praw, wprowadzone przez nowy Kodeks

²¹ Por. G. Philips, *La Chiesa e il suo mistero...*, dz. cyt., s. 257–269.

²² Wolfgang Beinert mówi nawet o „wzmocnieniu“ (niem. *Verschärfung*). Zob. tenże, *Primat, Päpstlicher*, [w:] *Lexikon für Theologie und Kirche*, red. W. Kasper, Freiburg 1993–2001, Sonderausgabe 2006³, t. 8, kol. 589.

²³ G. Philips, *La Chiesa e il suo mistero...*, dz. cyt., s. 269.

²⁴ Por. np. R. Coppola, *Ministero petrino e suo esercizio nella dottrina e nella vita della Chiesa cattolica*, „*Ius Ecclesiae*”, 2006, vol. 18, s. 579–600, szczególnie 585–588, pod nr 4 („alcuni aspetti del rapporto fra primato di giurisdizione e forme istituzionalizzate di esercizio della collegialità e della comunione ecclesiale nella Chiesa latina”).

²⁵ Por. tamże, s. 589–590.

²⁶ Konst. apost. *Pastor bonus*, [dalej: PB], 28 VI 1988, „*Acta Apostolicae Sedis*”, [dalej: AAS], 1988, vol. 80, s. 841–930; O *Pastor bonus* jako przejawie prymatu papieskiego zob. np. V. De Paolis, *Introduzione al commento della Cost. Ap. Pastor bonus sulla ristrutturazione della Curia Romana*, in P. V. Pinto (a cura di), *Commento alla Pasto bonus e alle norme sussidiarie della Curia Romana* (Studium Romanae Rotae, Corpus Iuris Canonici III), Città del Vaticano 2003, s. 5–9, 14–16, 18–22.

(...) miało w pewnym sensie swoje dopełnienie i swoje definitywne urzeczywistnienie²⁷.

Wracając więc do kan. 331 obowiązującego kodeksu, możemy skonkludować, że tekst kanonu stanowi autentyczne sformułowanie prawne doktryny katolickiej zaprezentowanej na nowo właśnie na Soborze Watykańskim II. W rzeczy samej, pośród źródeł nowego kanonu, oprócz starego kan. 218, odnajdujemy numery 18, 20, 22 i 33 z *Lumen gentium*, 3 i 4 z *Nota explicativa praevia*, a ponadto numer 3 z *Orientalium Ecclesiarum*, numer 2 z *Unitatis redintegratio* oraz numer 2 z dekretu *Christus Dominus*.

2. Obserwacje egzegetyczne dotyczące kan. 331 KPK

Kanon 331 KPK, zakładając uprzednio, że urząd Piotra jest początkiem oraz trwałym i widzialnym fundamentem jedności wiary i komunii²⁸, podaje, że władza zwyczajna papieża jest najwyższa, pełna, bezpośrednia, powszechna, i że może być ona sprawowana zawsze w sposób wolny. W całym tym kanonie chodzi o władzę zwyczajną, gdyż przynależy ona do urzędu Biskupa Rzymu, w sensie kan. 131 § 1.

2.1. Władza najwyższa

Taka władza jest najwyższa, ponieważ nie jest podporządkowana żadnej władzy ludzkiej. Z tego założenia wyrasta stara zasada streszczona w kan. 1404, według którego pierwsza stolica nie jest sądzona przez nikogo. Z tego powodu, czynności i decyzje przeciwne takiej zasadzie należy traktować jako nieistniejące (kan. 1406 § 1), i z tego powodu nie zakłada się ich ważności, zgodnie z kan. 124 § 2. W konsekwencji nie trzeba nawet udowadniać nieważności takich czynności. Z pewnością jest także konsekwencją najwyższej władzy fakt, że Biskup Rzymu jest najwyższym sędzią w całym świecie katolickim (kan. 1442; por. kan. 1059 § 1 KKKW).

²⁷ PB 13.

²⁸ Por. Konst. *Lumen gentium*, 23; Konst. dogm. *Pastor aeternus*, 18 VII 1870, Prolog, [w:] DS 3050.

Również z tej zasady wynika wcześniej wzmiankowana niemożność odwoływania się lub rekursu przeciw wyrokowi Biskupa Rzymu do jakiegokolwiek innej władzy (kan. 333 § 3; por. kan. 45 § 3 KKKW). Co więcej, odwołanie się do soboru powszechnego lub do Kolegium Biskupów przeciwko aktowi papieża stanowi nawet przestępstwo w karnym prawie kanonicznym (kan. 1372). I wraz z tym dochodzimy dokładnie do innej cechy władzy papieskiej, czyli do faktu, że może być ona wykonywana zawsze w sposób wolny, to znaczy, niezależny od zgody żadnego innego organu w Kościele²⁹, a jeszcze mniej od zgody władzy świeckiej.

Najwyższy charakter tej władzy niesie ze sobą też *najwyższe zarządzanie dobrami kościelnymi*. Dobra kościelne są w rzeczy samej dobrami publicznych osób prawnych w Kościele (kan. 1257 § 1). Chociaż własność dóbr – pod najwyższą władzą Biskupa Rzymu – przynależy do tej osoby prawnej, która legalnie je posiadała (kan. 1256; por. kan. 1008 § 2 KKKW), papież może zadysponować zarządem dóbr kościelnych, gdyż jest on najwyższym zarządcą i ekonomem dóbr Kościoła, właśnie na mocy prymatu (kan. 1273; por. kan. 1008 § 1 KKKW). Takie prawo papieża zostało wyakcentowane w różnych okresach średniowiecza, aż do momentu, w którym mówiło się o *supremum dominium*, najwyższym prawie własności papieża nad wszystkimi tymi dobrami. Właśnie z powodu tej prehistorii prawodawca uważał za stosowne wyjaśnić, że to prawo papieża nie jest prawem własności, ale przynależy do jego najwyższej władzy rządzenia³⁰.

Ze względu na to, że *Kodeks prawa kanonicznego* w artykule 2. rozdziału I sekcji I części II księgi II mówi o *Kolegium Biskupów* w ramach omówienia najwyższej władzy Kościoła, i stwierdza, że to Kolegium „stanowi również podmiot najwyższej i pełnej władzy nad całym Kościołem” (kan. 336; kan. 49 KKKW), niektórzy autorzy pytali, jak mogą istnieć dwa podmioty najwyższej i pełnej władzy w Kościele. Odpowiedź była udzielana przez samo pojęcie „Kolegium Biskupów”. Jest to istotnie kolegium „którego głową jest Papież, a członkami biskupi na mocy sakramentalnej konsekracji oraz hierarchicznej wspólnoty z Głową Kolegium i członkami”. W tym Kolegium,

²⁹ Por. Konst. *Lumen gentium*, 22.

³⁰ Por. P. Erdő, *Chiesa e beni temporalis: principi fondamentali del magistero del Concilio Vaticano II (cann. 1254–1256)*, [w:] *I beni temporalis della Chiesa* (Studi Giuridici 50), Città del Vaticano 1999, s. 21–35.

razem z jego Głową i nigdy bez jego Głowy „trwa nieprzerwanie Ciało Apostolskie” (kan. 336; por. *Lumen gentium* 22b³¹). Elegancką odpowiedź na poszczególne pytania znajdujemy w monografii kard. Umberto Bettiego na temat III rozdziału *Lumen gentium*, który mówi: „Właściwsze jest mówienie o dwóch podmiotach tej samej władzy: podmiot pojedynczy, jakim jest następca Piotra; podmiot kolegialny, jakim jest ogół wszystkich biskupów, koniecznie zawierający w sobie Biskupa Rzymu. Te dwa podmioty nie przekazują sobie nawzajem władzy. Przede wszystkim dlatego, że władza ta będąc w obydwu podmiotach najwyższa, jest z natury nieprzekazywalna. Po drugie dlatego, że papież, który tę władzę otrzymuje bezpośrednio od Chrystusa, jest przyczyną sprawczą kolegium; i dlatego wystarcza jego obecność, aby także ono było w tę władzę wyposażone. [Władza] zarówno jednego, jak i drugiego podmiotu pochodzi więc bezpośrednio od Chrystusa. To On przekazuje ją całemu Kolegium Biskupów; i jednocześnie, koncentruje ją całą w osobie jego Głowy”³². Źródłem tej konstytutywnej i wiodącej pozycji papieża w Kolegium Biskupów jest – według doktryny wyrażonej w *Lumen gentium* – właśnie prymat papieski³³.

W tym punkcie czujemy się zobowiązani dokonać pewnych uściśleń. Nie brakuje teologów i kanonistów – także z katolickich Kościołów wschodnich – którzy *wahają się, czy stosować atrybut „ekumeniczny” do Soboru Watykańskiego II*, i czynią to z powodu argumentacji pozornie ekumenicznej, mówiąc, że biskupi prawosławni ważnie wyświęceni nie zostali zaproszeni i nie mogli uczestniczyć w tym soborze. Według terminologii Urzędu Nauczycielskiego oraz obowiązującego prawa kanonicznego, sobór ekumeniczny jest jednak uroczystą formą funkcjonowania Kolegium Biskupów. Według

³¹ „Collegium autem seu Corpus Episcoporum auctoritatem non habet, nisi simul cum Pontifice Romano, successore Petri, ut capite eius intellegatur, huiusque integre manente potestate Primatus in omnes sive Pastores sive fideles. Romanus enim Pontifex habet in Ecclesiam, vi muneris sui, Vicarii scilicet Christi et totius Ecclesiae Pastoris, plenam, supremam et universalem potestatem, quam semper libere exercere valet. Ordo autem episcoporum, qui Collegio Apostolorum in Magisterio et regimine pastoralis succedit, immo in quo Corpus Apostolicum contiuno perseverat, una cum Capite suo Romano Pontifice, et numquam sine hoc Capite, subiectum quoque supremae ac plenae potestatis in universam Ecclesiam existit” (*Nota explicativa praevia*).

³² U. Betti, *La dottrina...*, dz. cyt., s. 388–389.

³³ Zob. wyżej nota 29.

kan. 339 § 1: „Wszyscy i tylko biskupi, którzy są członkami Kolegium Biskupów, mają prawo i obowiązek uczestniczenia w soborze powszechnym z głosem decydującym”³⁴. Członkami Kolegium Biskupów, jak ustaliliśmy przed chwilą, są jednakże ci [biskupi] którzy znajdują się w komunii hierarchicznej z Głową oraz członkami Kolegium (kan. 331 § 1). Tam, gdzie ta komunია nie jest jeszcze pełna – a jest to wielkie cierpienie dla Kościoła – nie ma także pełnej przynależności do Kolegium Biskupów, jak uściśla także w nr. 2 *Nota explicativa praevia*. To rozumowanie – przyjmując zmiany historyczne w terminologii dotyczącej soborów³⁵ – odnosi się także do soborów powszechnych [zwołanych] po roku 1054, i dlatego, używając dzisiejszej oficjalnej terminologii, możemy na pewno nazywać ekumenicznymi wszystkie dwadzieścia jeden soborów, które przez Kościół katolicki są za takie uznawane³⁶.

2.2. Władza pełna

Władza papieska jest pełna. To oznacza, że papież posiada całą władzę, jaką Chrystus chciał dać Kościołowi, czyli to wszystko, co jest potrzebne do rządzenia Kościołem³⁷. Niektórzy autorzy twierdzą³⁸, że pełnia władzy papieskiej niesie ze sobą wszystkie zadania z *tria munera*, czyli uświęcania, nauczania oraz rządzenia. Misja i charyzmat papieża są operatywne we wszystkich tych obszarach, ale pozostając przy lekturze kan. 331, *pełnia władzy odnosi się do „zwyczajnej władzy”* papieża. Według definicji kodeksowej zwyczajnej władzy (kan. 131 § 1) jest ona jednak rodzajem władzy rządzenia. Na podsta-

³⁴ Por. też kan. 52 KKKW.

³⁵ Por. H. J. Sieben, *Die Konzilsidee des lateinischen Mittelalters* (Konziliengeschichte, Hrsg. W. Brandmüller), Paderborn 1984; tenże, *Die katholische Konzilsidee von der Reformation bis zur Aufklärung* (Konziliengeschichte, Hrsg. W. Brandmüller), Paderborn 1988; tenże, *Die katholische Konzilsidee im XIX und XX Jahrhundert* (Konziliengeschichte, Hrsg. W. Brandmüller), Paderborn 1993.

³⁶ Por. H. J. Sieben, *Konzil. I. Geschichtliche Entwicklung*, [w:] *Lexikon für Theologie und Kirche*, red. W. Kasper, Freiburg 1993–2001, Sonderausgabe 2006³, t. 6, kol. 348; na temat odnośnej dyskusji zob. np. A. Marchetto, *Una storia dei concili ecumenici* [w:] tenże, *Il concilio ecumenico vaticano II. Contrappunto per la sua storia*, Città del Vaticano 2005, s. 24–26.

³⁷ Por. E. Molano, *De Romano Pontifice, Commentary c. 331*, [w:] *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña. Wyd. ang. red. E. Caparros, P. Lagges, Montreal – Chicago 2004, t. 2/1, s. 594.

³⁸ Np. tamże.

wie kontekstu (por. kan. 17) pełnia wymieniona w kan. 331 odnosi się więc do władzy rządzenia, we wszystkich jej formach lub we wszystkich obszarach jej wykonywania, czyli do władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej (kan. 135 § 1). Jeśli chodzi o uświęcające i nauczycielskie zadania Kościoła, pełnia władzy rządzenia niesie ze sobą możliwość wykonywania jej w tych obszarach, czyli w zagadnieniach doktrynalnych, wiary i obyczajów, w zagadnieniach liturgicznych itd. Taka rządząca działalność papieża jest jednak w sposób szczególny oparta na pełni charyzmatu prymatu, na przykład prawodawstwo albo sąd w sprawach wiary jest wspierany nawet charyzmatem nieomyłności, czyli charyzmat przejawia się uroczyście właśnie w aktach jurysdykcji.

W odniesieniu do pełni władzy papieskiej należy słusznie uściślić, że władza papieża jest *prawdziwie biskupia*. W kan. 332 § 1 jest powiedziane w sposób wyraźny, że „Biskup Rzymski otrzymuje pełną i najwyższą władzę w Kościele przez zgodny z prawem i zaakceptowany przez niego wybór wraz z konsekracją biskupią”³⁹. Choćby byli w historii niektórzy papieże, którzy w momencie wyboru nie mieli jeszcze święceń biskupich, a nawet zmarli przed własną konsekracją (jak Hadrian V w 1276⁴⁰), o władzy papieskiej nauczało się jasno, że jest ona prawdziwie biskupia (kan. 218 § 2 KPK z 1917; z jego źródłami⁴¹). To oznacza, że chodzi tu o *sacra potestas*, i że papież otrzymuje najwyższą i pełną władzę z ustanowienia Bożego „dla dobra dusz”. On więc – jak mówi dekret *Christus Dominus* – „jako pasterz wszystkich wiernych otrzymał posłannictwo, aby dbać o dobro wspólne całego Kościoła i o dobro poszczególnych Kościołów – zajmuje naczelne stanowisko w zwyczajnej władzy nad wszystkimi Kościołami” (*Christus Dominus*, 2). Taka władza służy więc własnym celom Kościoła⁴².

W świetle tej wizji teologicznej został na nowo zaproponowany temat *niezależności biskupa Rzymu od jakiegokolwiek ludzkiej władzy* w sprawowaniu swojego urzędu. Usłyszeliśmy, że władza papieska może być wykonywana zawsze w sposób wolny (kan. 331). Ponieważ istnieją obszary, w których sprawowanie boskiej misji samego Kościoła wymaga niezależności od jakiegokolwiek władzy świeckiej, jest logiczną [konsekwencją], że Biskup Rzymski, który

³⁹ Por. kan. 44 KKKW.

⁴⁰ Por. np. N. Schöpp, *Papst Hadrian V*, Heidelberg 1916.

⁴¹ Szczególnie Sobór Watykański I, Konst. dogm. *Pastor aeternus*, rozdz. 3 („Hanc Romani Pontificis iurisdictionis potestatem, quae vere episcopalis est”), [w:] DS 3060.

⁴² Por. np. E. Molano, *De Romano Pontifice...*, dz. cyt., s. 594.

sprawuje najwyższą i pełną władzę w Kościele, musi mieć możliwość postępowania w sposób suwerenny w swoim posługiwaniu. Na przykład kan. 232 mówi, że „Kościół ma obowiązek, a zarazem własne i wyłączne prawo kształcenia tych, którzy są przeznaczeni do świętej posługi”. Na temat zadania nauczycielskiego kan. 747 § 1 mówi, że Kościół „ma obowiązek i wrodzone prawo przepowiadania Ewangelii wszystkim narodom, niezależnie od jakiegokolwiek ludzkiej władzy, także z zastosowaniem właściwych sobie środków społecznego przekazu”. To jest właściwie konieczne, gdyż – jak uczy papież Jan Paweł II – „w świetle błogosławionej nauki Soboru Watykańskiego II Kościół staje przed nami jako społeczny podmiot odpowiedzialności za prawdę Bożą”⁴³. Z tej odpowiedzialności płynie zadanie Kościoła „głoszenia zawsze i wszędzie zasad moralnych również w odniesieniu do porządku społecznego, oraz wypowiedzania oceny o wszystkich sprawach ludzkich, na ile wymagają tego fundamentalne prawa osoby ludzkiej i zbawienie człowieka” (kan. 747 § 2).

Jeśli chodzi o dobra doczesne, „Kościół katolicki na podstawie prawa wrodzonego, niezależnie od władzy świeckiej, może dobra doczesne nabywać, posiadać, zarządzać i alienować, dla osiągnięcia właściwych sobie celów” (kan. 1254 § 1; por. 1259–1260). Także w procesowym prawie kanonicznym obowiązuje zasada, według której „mocą własnego i wyłącznego prawa, Kościół rozpoznaje:

1° sprawy dotyczące rzeczy duchowych i związanych z duchowymi;

2° przekroczenie ustaw kościelnych oraz wszystkie inne, w których wchodzi w grę grzech, w tym, co dotyczy ustalenia winy i wymierzenia kar kościelnych” (kan. 1401; por. kan. 1056 KKKW)⁴⁴. Formuła wybrana przez prawodawcę wydaje się dystansować od niektórych roszczeń średniowiecza, zrozumiałych jedynie w kontekście *res publica christiana*, sformułowanych na przykład w skłynnym dekretale *Vergentis in senium* Innocentego III⁴⁵,

⁴³ Jan Paweł II, Enc. *Redemptor hominis*, 4 III 1979, nr 19°, AAS, 1979, vol. 71, s. 305.

⁴⁴ Główne źródło tego kanonu stanowi KPK 1917, kan. 1553 § 1, 1°-2°, z jego źródłami. Potwierdzenie i szeroka interpretacja kompetencji papieskiej w tym obszarze są związane szczególnie z pontyfikatem Innocentego III, por. np. Ep. *Duci Caringiae*, marzec 1202, [w:] Potthast 1653, zob. in X. 1.6.34.

⁴⁵ Z 1199 roku, [w:] Potthast 643, zob. in X. 5.7.10 („Quoum enim secundum legitimas sanctiones, reis laese maiestatis punitis capite, bona confiscantur eorum... quanto magis, qui aberrantes in fide Domini Dei filium Iesum Christum offendunt, a capite nostro, quod est Christus, ecclesiastici debent districtione praecipere, et bonis temporalibus spoliari, quoum longe sit gravior aeternam quam temporalem laedere maiestatem”: AE. Friedberg, *Corpus*

według którego po wyroku kościelnym przeciw heretykom musiały następować kary ze strony władzy świeckiej⁴⁶. Nie można jednak zapomnieć, że pod koniec XII wieku istniało jeszcze pewne zastrzeżenie wobec wyroków kościelnych, które niosły jako konsekwencję karę główną wymierzoną przez władzę świecką. Jako rzadki przykład zazwyczaj cytuje się mistrza z Paryża, Piotra Kantora, który pisał: „Hereticus vel catarus obiurgari debet, non comburi. Ne graventur manus Moysi... Ergo non licet ecclesie effundere sanguinem: que si hoc facit per principem, nonne et ipsa hoc facit?”⁴⁷

Pełnia władzy papieskiej jest więc rozumiana wewnątrz i w zakresie misji samego Kościoła. Kościół Chrystusowy – jak widać w bogactwie przykładów cytowanych przed chwilą – uważa sam siebie nie za państwo, ale za suwerenną wspólnotę religijną odnośnie do własnej misji powierzonych mu przez Chrystusa⁴⁸. Taki suwerenny aspekt ludu Bożego nie musi być w konflikcie z cywilnymi władzami świata, jeśli wszyscy zachowają granice i naturę swojego zadania. Ta szczególna suwerenność Kościoła, na mocy prymatu, nierzadko jest sprawowana przez Biskupa Rzymu, który jest przez to nosicielem suwerenności Kościoła, także pomijając aspekt suwerenności terytorialnej. I tak z pełni władzy papieskiej oraz z aspektu suwerenności, jaki charakteryzuje Kościół, wynika, że „Biskupowi Rzymskiemu przysługuje naturalne i niezależne prawo mianowania i wysyłania swoich legatów, czy to do Kościołów partykularnych w różnych krajach lub regionach, czy też równocześnie do państw i rządów, jak również przenoszenia ich i odwoływania, z zachowaniem przepisów prawa międzyna-

Iuris Canonici II, Lipsiae 1881, kol. 783). Należy zauważyć jednak, że konsekwencje cywilne wyroku w sprawie wiary odnoszą się w tym tekście do terytorium, gdzie Papież miał także jurysdykcję świecką („in terris vero, temporalis nostrae iurisdictioni subiectis” – tamże). Dla krytycznej oceny tych zarządzeń papieskich, zob. np. G. G. Merlo, *Le origini dell'inquisizione medievale*, [w:] Comitato del Grande Giubileo dell'Anno 2000 Commissione Teologico-Storica, *L'inquisizione. Atti del Simposio Internazionale. Città del Vaticano, 29–31 ottobre 1998*, a cura di A. Borromeo (Studi e testi 417), Città del Vaticano 2003, s. 30–39.

⁴⁶ Zob. np. już Sobór Laterański III, kan. 27: J. Alberigo et alii (curantibus), *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna 1973³, s. 224.

⁴⁷ Cytowany w G. G. Merlo, *Le origini...*, dz. cyt., s. 30–31.

⁴⁸ P. Erdő, *Teologia del diritto canonico. Un approccio storico-istituzionale* (Collana di studi di diritto canonico ed ecclesiastico 17 – Sezione canonistica), ed. G. Giappichelli, Torino 1996, s. 17–19, 70–78 (nr 11, 62–75).

rodowego, gdy idzie o wysyłanie i odwoływanie legatów ustanowionych w państwach” (kan. 362). To powiedziawszy, zakładamy także, że – według pojęć aktualnie używanych – Kościół katolicki i Stolica Apostolska „są osobami moralnymi z samego ustanowienia Bożego” – jak mówi *Kodeks prawa kanonicznego* (kan. 113 § 1). Innymi słowy, Kościół katolicki i Stolica Święta mają osobowość prawną międzynarodową, będąc podmiotami prawa międzynarodowego. A wszystko to pochodzi z teologicznej natury Kościoła i prymatu papieskiego, na bazie którego Stolica Apostolska, czyli Stolica Święta oznacza „nie tylko Biskupa Rzymskiego, lecz także... Sekretariat Stanu... jak również inne instytucje Kurii Rzymskiej” (kan. 361; por. kan. 48 KKKW). Natomiast Kuria Rzymska jest zespołem organów za pośrednictwem których papież „załatwia sprawy Kościoła powszechnego i która w jego imieniu oraz jego autorytetem wykonuje zadania” (kan. 360).

2.3. Władza bezpośrednia

Bezpośredniość władzy papieża oznacza, że może on sprawować ją wprost wobec każdego poszczególnego wiernego oraz każdego poszczególnego Kościoła partykularnego, bez potrzeby jakiegokolwiek zezwolenia ze strony odpowiednich biskupów lub innych ordynariuszy⁴⁹. Z tego powodu również wierni mają prawo prosić wprost papieża o pomoc w sprawach sądowych (por. kan. 1417 § 1). Na mocy tej władzy bezpośredniej papież może także zarezerwować albo przejąć dla siebie lub dla innej władzy kościelnej niektóre sprawy lub akty rządzenia (kan. 1405 § 1; 1444 § 2). Ta władza jest tak bezpośrednia, że nazwa „ordynariusz” określa w prawie także Biskupa Rzymu (kan. 134 § 1), czyli za każdym razem, kiedy prawo wymienia kompetencję ordynariusza, we wszystkich Kościołach party-

⁴⁹ Wschodni patriarchowie katolickcy oraz łaciński patriarcha Jerozolimy w ich liście do Biskupa Rzymskiego z 6 X 2001 stwierdzili, że wschodni biskupi katolickcy są w komunii z następcą Piotra poprzez swoich Patriarchów. Zob. „Le Lien”, 2004, nr 1 (69), s. 30. Por. L. Lorusso, *Estensione della potestà patriarcale e sinodale in diaspora: designazione dei vescovi, erezione di circoscrizioni ecclesiastiche, clero uxonato*, [w:] *Nuove terre e nuove chiese. Le comunità di fedeli orientali in diaspora* (Istituto di Diritto Canonico S. Pio X, Studi 7), red. L. Okulik, Venezia 2008, s. 112–120. Takie stwierdzenie może być prawdziwe tylko wtedy, jeśli nie wyklucza bezpośredniej możliwości komunii wschodniego biskupa z Biskupem Rzymu.

kularnych oraz we wszystkich wspólnotach powierzonych ordynariuszowi personalnemu rozumie się przez to także Biskupa Rzymskiego. Taka władza papieża nad wszystkimi Kościołami partykularnymi oraz ich zgrupowaniami nie umniejsza władzy, którą mają biskupi nad Kościołami partykularnymi powierzonymi ich trosce, a wręcz przeciwnie, wzmacnia ją i gwarantuje (kan. 333 § 1). Papież jest uznawany także za najwyższego moderatora wszystkich instytutów życia konsekrowanego (kan. 590 § 2). Nawet jeżeli – dokładnie według nowych akcentów zaznaczonych przez Sobór Watykański II (*Lumen gentium*, 23 i 27; *Christus Dominus*, 8a) – istnieje dobrze umocnowane teologicznie domniemanie na korzyść biskupa diecezjalnego, któremu przynależy we własnej diecezji „wszelka władza zwyczajna, własna i bezpośrednia, jaka jest wymagana do jego pasterskiego urzędu”, pozostaje jednak nie naruszona możliwość, żeby niektóre sprawy były zarezerwowane na mocy prawa lub dekretu papieża najwyższej lub innej władzy kościelnej (kan. 381 § 1). I tak biskupi diecezjalni, według obowiązującego prawa, mogą dyspensować od praw dyscyplinarnych zarówno powszechnych, jak i partykularnych, wydanych przez najwyższą władzę Kościoła (kan. 87 § 1). Nie jest więc im potrzebne upoważnienie papieskie do wszystkich dyspens tego typu. Jednak niektóre prawa są zarezerwowane w sposób specjalny dla Stolicy Apostolskiej albo innej władzy, a jednocześnie prawa procesowe lub karne są jej zarezerwowane w całości (tamże).

2.4. Władza powszechna

Słowo „powszechna”, zastosowane do władzy papieża, nie ma znaczenia wyłącznie terytorialnego, jak na przykład w przypadku praw (por. kan. 8, kan. 21 § 1), ale niesie ze sobą także aspekt osobisty i materialny, a więc ta władza może być sprawowana wobec wszystkich osób i wszystkich przedmiotów, jakie wchodzą w kompetencje samego Kościoła (por. kan. 218 KPK z 1917: *In universam Ecclesiam*). To oznacza także, że nie istnieje w Kościele żaden obszar i żadne zagadnienie, co do którego papież nie byłby kompetentny, nawet jeżeli za jego zgodą jest możliwe zarezerwowanie niektórych spraw innej władzy⁵⁰.

⁵⁰ Por. E. Molano, *De Romano Pontifice...*, dz. cyt., s. 595.

Zakończenie

Podsumowując tę krótką podróż wśród kanonicznych przejawów prymatu, musimy wyciągnąć wniosek, że chodzi tu o stały i fundamentalny element ustroju Kościoła, którego aktualność prawna nie została w żaden sposób umniejszona po Soborze Watykańskim II; jego sprawowanie w rzeczywistości zostało rozszerzone w niektórych aspektach nawet niedawno, jak wiele razy w ciągu dziejów. Pośród konkretnych rozwinięć prawnych wyróżniają się instytucjonalne formy funkcjonowania prymatu w odniesieniu do kolegialności biskupiej, a także w relacji do faktu pełnej komunii, jako że zarówno kodeks łaciński, w kan. 11, jak i kodeks wschodni, w kan. 1490 wprowadzają zasadę, według której „ustawom czysto kościelnym podlegają ochrzczeni w Kościele katolickim lub do niego przyjęci, którzy jednak posiadają wystarczające używanie rozumu oraz – jeśli ustawa czego innego wyraźnie nie zastrzega – ukończyły siódmy rok życia” (kan. 11). Podczas gdy kodeks pio-benedyktyński obowiązywał teoretycznie wszystkich ochrzczonych, nowy kodeks zawężył ten obowiązek, z realizmem oraz wrażliwością ekumeniczną, do samych katolików⁵¹. Ta zmiana, przykładowo, została wprowadzona i mogła zostać wprowadzona tylko poprzez akt, który przedstawiał sprawowanie prymatu jurysdykcji, czyli przez konstytucję apostolską *Sacrae disciplinae leges*⁵², która promulgowała kodeks dla Kościoła łacińskiego oraz konstytucję apostolską *Sacri canones*⁵³, która promulgowała *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich*. Zmiany o tak wielkim znaczeniu teoretycznym dają odczuć wielką zdolność Kościoła do odnajdywania nowych rozwiązań instytucjonalnych właśnie na podstawie oraz z pomocą papieskiego prymatu, specjalnego podarunku Pana dla swojego Kościoła.

tłum. ks. Jan Dohnalik

⁵¹ Por. np. P. Erdő, *Il cattolico, il battezzato e il fedele in piena comunione con la Chiesa cattolica. Osservazioni circa la nozione di „cattolico” nel CIC (a proposito dei cc. 11 e 96)*, „Periodica de re morali, canonica, liturgica”, 1997, vol. 86, s. 213–240.

⁵² Z 25 I 1983, AAS, 1983, vol. 75, cz. II, VII–XIV.

⁵³ 18 X 1990, AAS, 1990, vol. 82, s. 1033–1044.

The Power of the Roman Pontiff: Legal and Historical Perspective

Summary

The Pope's primacy is one of the most important issues of the Catholic theology and canon law. It is the foundation of the hierarchical structure of the Church. The author of the paper presents the complexity of the problem in the light of the two codes of the Church: CIC 1983 and CCEC 1988, and other normative sources.

Keywords: primacy, pope, hierarchy, CIC 1983, CCEC 1988

